

zapažanja o gradinama koje je pronašao, a tiču se njihove veličine, načina izgradnje i mjesta na kojem se nalaze, a zatim detaljnije opisuje stanje i razmještaj zidova te ulomke keramike. Ukupno je pronašao tragove trinaest “novih” gradinskih naselja.

Posljednji rad, “Nova arheološka istraživanja pećina na području Kanfanarštine“ (107-127), napisao je Darko Komšo. U njemu opisuje zemljopisne značajke Limske drage, a zatim govori o povijesti istraživanja toga područja od 19. st. do danas. Predstavlja preliminarne rezultate istraživanja pećinskih nalazišta na području Općine Kanfanar, a to su Dvojna pećina, Skandalistišta, pripećak kod Skandalistišta, pripećak Šeraja i Romualdova pećina. U zaključku iznosi mišljenje o vrijednosti nalaza u pećinama i mogućim daljnjim arheološkim istraživanjima.

Na kraju slijedi cjelina “Prikazi – Ocjene – Izvješća” (!) (129-135), koja donosi dva prikaza djela koja se tiču povijesti Kanfanarštine. Zbornik obiluje mnoštvom slika, skica i fotografija koje upotpunjuju tekstove značajne za historiografiju toga područja, ali koji predstavljaju doprinos i na široj razini. Svaki je rad popraćen i sažetkom na talijanskom jeziku.

Nikša Minić

Filii, filiae...: položaj i uloga djece na jadranskom prostoru,

4. Istarski povijesni biennale, sv. 4, zbornik radova s međunarodnog znanstvenog skupa održanog u Poreču od 21. do 23. svibnja 2009., gl. ur. Marija Mogorović Crljenko, Poreč: Zavičajni muzej Poreštine / Državni arhiv u Pazinu / Sveučilište Jurja Dobrile – Odjel za humanističke znanosti, 2011., 288 str.

Položaj djece u srednjem i ranom novom vijeku još je uvijek slabo istražena tema, kako na jadranskom prostoru, tako i šire. Zbornik je posvećen djeci, odnosno njihovoj ulozi i položaju u društvenim ustrojstvima mediteranskoga kulturnog kruga, vezanim prije svega na istarski, dalmatinski, slovenski i talijanski prostor. Na ukupno 288 stranica svoje radove potpisuje 15 autora. Radovi u zborniku su znanstvenoga i stručnoga karaktera, obogaćeni slikovnim i tabelarnim priložima, a pisani su na hrvatskom, slovenskom i talijanskom jeziku, uz prijevod sažetaka na engleskom jeziku.

Nakon kratkog predgovora koji potpisuje glavna urednica Marija Mogorović Crljenko, zbornik otvara rad Zdenke Janeković Römer "O napuštanju, udomljivanju i posvajanju djece u srednjovjekovnom Dubrovniku i Dalmaciji" (15-32), u kojem autorica analizira razloge napuštanja djece u srednjem vijeku na području Dubrovnika i Dalmacije. Autorica naglašava da je napuštanje djece i njihovo izlaganje bilo poznato još od antičkih vremena kao jedan od načina regulacije veličine obitelji, rješavanja problema nasljeđivanja, rođenja djeteta nepoželjnoga spola, bolesti i deformiteta djece, društvene osude zbog rođenja izvanbračne djece i dr. Autorica navodi da je u kasnom srednjem i ranom novom vijeku izlaganje djece bilo vrlo rašireno i učestalo, posebice na mjestima gdje su ih prolaznici mogli ugledati i spasiti, kao pred kućom župnika, na putu, u blizini crkava ili na vratima groblja. U daljem tekstu autorica navodi da se posvojenje djece većinom odvijalo u nižim socijalnim slojevima, a kao najčešće posvojitelje navodi seljake, obrtnike i trgovce. Također, naglašava činjenicu da u Dubrovniku nije bilo posvojenja među plemićima jer tako nešto nije bilo moguće u strogo zatvorenom i bilinearnom dubrovačkom patricijatu.

Slijedi rad Darje Mihelič "Pregovor »Otroci so naše najveće bogastvo« skozi vizir piranskih oporok (1278-1311)" (33-45). Autorica temelji svoj članak na analizi 89 piranskih oporuka iz 17 notarskih knjiga od 1278. do 1311. godine. U oporukama nalazi podatke o tome koliko su ljudi u tom razdoblju mislili na djecu. Zaključuje da su ljudi tijekom života mislili prvenstveno na ovozemaljske stvari, a da su prilikom pripremanja za smrt ponajprije vodili računa o spasu svoje duše, dok je briga o djeci bila na nižem mjestu među prioritetima.

U članku pod naslovom "Gioco, violenza e punibilità del *puer* nel basso medioevo. Dalla tolleranza alla repressione, tra caso, colpa e dolo" (46-68) autor Ermanno Orlando piše o nasilju među djecom i mladima. Autor navodi da su dječje igre često bile opasne i nasilne, a djeca uglavnom nisu za njih odgovarala jer se smatralo da ne mogu biti zla i da se jednostavno dogodila nesreća. Unatoč tome, nasilje među djecom zabrinjavalo je komunalnu upravu. U kasnom srednjem vijeku pitanju javne sigurnosti posvećivala se veća pozornost nego u prethodnim razdobljima. Razina snošljivosti prema igrama koje su prelazile u nasilje bitno se smanjila i počelo se postupno napuštati načelo nekažnjavanja. Tako je i krivično djelo maloljetnika

postalo kažnjivo u određenim slučajevima. Autor ovu problematiku obrađuje na području kasnosrednjovjekovne Venecije.

Zoran Ladić u radu “Na razmeđu djetinjstva i zrelosti. O naučnicima-šegrtima u kasnosrednjovjekovnim istočnojadranskim komunama” (69-96) na osnovi bilježničkih spisa, odnosno analize ugovora o naukovanju, i komunalnih statuta iz kasnosrednjovjekovnih istočnojadranskih komuna razmatra problematiku dobi dječaka koji su u srednjovjekovnom Dubrovniku, Rabu, Šibeniku i Poreču primani na šegrtovanje kod lokalnih majstora. Autor navodi podatak da su šegrti-naučnici, u trenutku kada su njihovi roditelji, rođaci ili skrbnici sklopili ugovor o naukovanju s pojedinim majstorima, često još bili djeca. Na osnovi analize statuta istočnojadranskih komuna i gradova o razdoblju djetinjstva i punoljetnosti, autor piše da je određena dobna granica između djetinjstva i punoljetnosti iznosila 14 godina za dječake i 12 godina za djevojčice. Na primjeru Dubrovnika autor analizira bilježničke spise u razdoblju od tri godine (1299. – 1301.) i navodi da su u tom vremenu sastavljena 42 ugovora o šegrtovanju te da je trajanje šegrtovanja ovisilo o dvama osnovnim kriterijima: o dobi u kojoj je pristupnik primljen za naučnika i o vrsti zanata, odnosno profesije. Tako autor zaključuje da su dječaci obično primani na naukovanje u dobi od 7 do 10 godina. U daljnjem tekstu autor piše da dubrovački ugovori o naukovanju predstavljaju vrlo dobar uzorak za promatranje dobi dječaka i mladića koji su pristupili šegrtovanju te da će strukturu analize Dubrovnika primijeniti i na ostale komune u svojem radu (Rab, Šibenik, Poreč). Na kraju, na temelju analize promatranog uzorka dubrovačkih ugovora autor zaključuje da je prosječno vrijeme koje su maloljetni dječaci provodili na šegrtovanju bilo 9 godina i 3 mjeseca, dok je razdoblje koje su na naukovanju proveli punoljetni mladići bilo dvostruko kraće i iznosilo je 4 godine i 3 mjeseca. Autor donosi i pregled promišljanja čovjekova životnog ciklusa kod antičkih i srednjovjekovnih autora.

Zrinka Nikolić u svom članku “Profesija-hraniteljica: dojilje u dalmatinskim gradovima u srednjem vijeku” (97-113) obrađuje problematiku profesionalnih dojilja. Autorica na početku članka navodi da je oduvijek majčino mlijeko smatrano najprikladnijom hranom za novorođenčad, no da sve majke nisu uvijek mogle doći djecu. U tekstu se navodi podatak da je višim slojevima stanovništva, kojima je produkcija većega broja nasljednika imena i imanja bila osobito važna, uzimanje profesionalne dojilje omogućavalo da

majka može brže zatrudnjeti s novim djetetom. Autorica dalje navodi da su podaci o dojiljama u srednjem vijeku u našim krajevima vezani uglavnom uz više urbane slojeve stanovništva, osobito za dalmatinske gradove za koje je sačuvan i najveći broj privatnih dokumenata, prije svega oporuka. Autorica prepoznaje dojilje kao fenomen dugoga povijesnoga trajanja te navodi i mnoga shvaćanja o dojenju i dojiljama u djelima antičkih pisaca (Aristotela i Plutarha) i liječnika (Sorana i Galena), koje su preuzeli mnogi srednjovjekovni autori. Između ostalog, navodi dvije zanimljive preporuke antičkog liječnika Sorana. On savjetuje da se za prvih 20 dana po porodu nađe dojilja jer je prvo majčino mlijeko škodljivo – previše gusto i sirasto. Navodi i drugu Soranovu preporuku da dojilja ne bi trebala biti ni mlađa od 20 ni starija od 40 godina. Autorica nam i dalje daje vrlo zanimljive podatke. Tako navodi i razmišljanja drugih srednjovjekovnih autora (Gučetića i Kotrulja) da dojilja ne smije piti vino jer time kvari krv. Iznosi i podatak da se gotovo do 20. stoljeća smatralo da dojilja ne smije biti crvenokosa jer su takve žene sklone psihičkim nestabilnostima. U srednjem vijeku su crvenokose žene bile sumnjičene kao vještice i prostitutke, a smatralo se da je takva boja kose izdajnička. Na kraju izuzetno zanimljivog članka autorica piše da se u razvijenom i kasnom srednjom vijeku u dalmatinskim gradovima kao dojilja u većini slučajeva zapošljavala slobodna žena izvan kućanstva.

Slijedi rad Marije Karbić “Položaj djece u Rijeci u kasnom srednjem vijeku” (114-130), u kojem autorica na temelju analize odredbi Statuta grada Rijeke iz 1530. godine i njihovoj usporedbi s podacima u notarskim spisima piše o položaju djece u tom gradu. Autorica navodi da je u 4. knjizi riječkog statuta, koja se odnosi na izvanredne propise, pronašla podatke koji su zanimljivi za ovu temu. Statut određuje da muške osobe postižu zakonitu dob s navršениh 18, a ženske s navršениh 12 godina te da je navedenih 18 godina kao granica dorađlosti za muškarce više od one propisane kanonskim pravom, koja je iznosila 14 godina. Osobe koje su postigle zakonitu dob nisu se još smatrale punoljetnima te nisu uživale sva prava i obveze punoljetnih osoba, nego samo neke od njih. Smatralo se da su muške osobe punoljetne nakon što navršе 25 godina. Dalje autorica navodi da se tek s navršenom 25. godinom moglo slobodno otuđivati svoje nekretnine. Autorica je analizirala i pojedine notarske spise u kojima se obrađuje tematika brige o djeci, školovanju i službi. U nastavku prikazuje problematiku nasljednih prava sinova i kćeri na osnovi odredbi Riječkog statuta, koji govori o nasljednom

pravu sinova i kćeri u slučaju kada ostavitelj nije imao oporuke. Na kraju članka govori o problematici miraza i skrbništva. Tako navodi da se u statutu mirazu posvećuje i posebna odredba u kojoj se ističe shvaćanje da je na korist države da žene dobivaju miraz te se osuđuje loš običaj da se djevojci ne odredi miraz, već joj se daje samo nada u nasljedstvo. Statut stoga određuje da je otac dužan dati kćeri miraz prema svojem položaju i mogućnostima te broju djece.

Sabine Florence Fabijanec u članku “Djeca pod okriljem odraslih. Odrastanje na istočnom Jadranu u razvijenom i kasnom srednjem vijeku” (131-145) obrađuje položaj djeteta u komunama istočnoga Jadrana kroz dvije cjeline: djetetovo mjesto unutar obitelji te skrb nad njim izvan obitelji. Navodi brojne pokazatelje o tome da se srednjovjekovno društvo skrbi o svojoj djeci i da nastoji smanjiti visoku stopu smrtnosti jer gotovo trećina djece ne preživi petu godinu. Od 12. stoljeća nadalje podrobno se opisuju potrebne mjere odgoja i prehrane djece u mnoštvu pedagoških priručnika, a svećenstvo u svojim propovijedima također daje odgojne i higijenske upute. Djetinjstvo se dijelilo na životna razdoblja te je, prema kanonskom pravu i pravnim spisima, od rođenja do osamostaljenja podijeljeno u četiri glavna razdoblja. Priznavanju novorođenog djeteta nije se pridavala nikakva pravna važnost. Obradujući problematiku položaja djeteta unutar obitelji, autorica navodi da se sve do sedme ili osme godine, odnosno u ranom djetinjstvu, dijete smatralo nevinim bićem koje nije odgovorno za svoje postupke. U tom razdoblju, bez obzira na spol, majka je ta koja skrbi za djetetovu prehranu i naobrazbu. Sedma, odnosno osma godina je prekretnica i od tada se djecu pojačano obrazovalo, ali je spolna pripadnost uvelike bila odlučujući čimbenik djetetova tretmana. Razmatrajući temu djece suočene s vanjskim svijetom, autorica nam daje uvid u zakonske odredbe koje su obrađivale položaj štićenika i siročadi te navodi razloge zbog kojih su djeca postajala siročad: smrt roditelja, ponovna udaja majke udovice, napuštenost zbog neimaštine, nezakonitost, fizička nemoć, bolest roditelja ili unakaženost djeteta. Autorica navodi i podatak da je komuna dodjeljivala tutora zakonitoj djeci koja su ostala bez roditelja.

Marija Mogorović Crljenko u svom radu pod naslovom “Odnos prema nezakonitoj djeci u istarskim komunalnim društvima od kraja 15. do sredine 17. stoljeća” (146-161) analizira odnos prema nezakonitoj djeci, posebno promatrajući njihov udio u populaciji, nazivlje i statutarne propise koji govore

o njima te odnos roditelja i zajednice prema nezakonitoj djeci. Kao temelj za analizu ove problematike navodi spise načelnika Novigradskog komuna, bužetskoga notara Martina Sotolića, istarske statute te knjige ženidbenih sporova i konkubinata Porečke biskupije iz prve polovice 17. stoljeća. U analizi tumačenja pravnik i crkvenih naučitelja o tome tko je bio smatran nezakonitim tijekom srednjega i ranoga novog vijeka, autorica navodi da su se njihova razmišljanja svodila na to da su djeca rođena u zakonitom braku zakonita. Dalje navodi da je glavni "krivac" za nezakonitu djecu uglavnom bila žena, udana ili neudana. Općenito se ženina nevjera smatrala težim prijestupom od muškarčeve te se u njoj ogledao moralni pad. Autorica navodi podatak da je najveći broj nezakonite djece bio rezultat predbračnih seksualnih odnosa. Prema popisima stanovništva djeca su činila znatan dio populacije; tako su prema popisu stanovništva na području Novigrada iz 1596. godine činila 45 – 48 % stanovništva, ali se u njemu ne navodi da je neko dijete bilo nezakonito. Što se tiče nazivlja koje se koristilo prilikom označavanja nezakonite djece, autorica navodi da se ti podaci mogu pronaći u statutima, bračnim procesima i matičnim knjigama. Imena nezakonite djece rijetko se spominju. Nazivaju se djecom, bebama i slično, uza što vrlo često stoji opaska da su nezakoniti. Iako sama djeca nisu bila kriva za svoju nezakonitost, često su nosila teret grijeha svojih roditelja i redovito su bila zakinuta u mnogim svojim pravima. Na kraju ovoga zanimljivoga članka autorica piše o odnosu roditelja prema vlastitoj djeci i zaključuje da je taj odnos bio vrlo različit. Tako navodi podatak iz proučenih izvora da je bilo vrlo brižnih roditelja, koji su pazili na svoju nezakonitu djecu, kao i sasvim suprotne podatke o tome da su se mnogi roditelji odricali svoje djece, negirali ih ili se pravili da ne postoje. Kao zaključak, autorica navodi da se na osnovi svih tih odnosa prema nezakonitoj djeci može iščitati i odnos zajednice prema njima te da je velikim dijelom to ovisilo o vezi iz kakve su ta djeca rođena.

U članku "»Nati nel medesimo parto«: slučajevi rođenja blizanaca u Puli – prema podacima iz novovjekovnih matičnih knjiga" (162-183) Slaven Bertoša na osnovi arhivske građe detaljno obrađuje dosta velik broj slučajeva rođenja blizanaca u Puli u novom vijeku. Autor analizira podatke iz matičnih knjiga krštenih i umrlih te ukazuje na niz specifičnosti tih povijesnih vrela. Tako navodi podatak da su se slučajevi blizanaca uvijek posebno označavali prilikom upisa u matičnu knjigu te da je pritom bilo važno ozna-

čiti jesu li se rodili u zakonitom braku. Autor navodi i podatak da je u novom vijeku u Puli bilo gotovo četiri puta više blizanaca nego danas te da je od ukupnoga broja blizanaca nešto više bilo muškoga spola. Analizirajući pulske matične knjige, Bertoša nam daje i zanimljiv podatak o tome da su najčešća muška imena bila Antonio, Giovanni (Zuanne) i Domenico, a ženska Maria, Francesca i Antonia. U tekstu se dalje navode i zanimanja roditelja, odnosno očeva zanimanje. Nerijetko se događalo da kršteni blizanci nisu imali ime pa autor, između ostaloga, navodi i primjer upisa dviju blizanki Dominika Kujice i supruge Katarine, iz lipnja 1738., krštenih po hitnom postupku, vjerojatno zbog smrtne opasnosti, ali su isti dan i upisane u knjigu umrlih. Autor dalje navodi, inače malobrojne, slučajeve višestrukih blizanaca u nekim obiteljima. Navodi podatak da su nezakonita djeca uvijek bila posebno označavana u matičnim knjigama te da je, od ukupnoga broja krštenih, izvanbračno rođene djece bilo oko 4,35 %, a među njima i nekoliko slučajeva blizanaca. Kao zaključak analize zabilježbi o blizancima rođenim u Puli, autor iznosi podatak da je njihovo spominjanje bilo prilično učestalo i da su ukupno upisani 122 puta: 97 puta u knjigama krštenih i 25 puta u maticama umrlih.

Dragica Čeč u članku “Dojemanje obdobja mladosti v teoretičnih tekstih in poselski zakonodaji habsburške monarhije v drugi polovici 18. stolecja” (184-203) daje prikaz čovjekovih životnih ciklusa kakvi su bili aktualni u 18. stoljeću. Proučavajući zakonodavstvo Habsburške Monarhije, autorica analizira prijelaz iz djetinjstva u mladost. Između ostaloga, navodi da su mnoga djeca, bilo u djetinjoj ili u kasnijoj mladenačkoj dobi zapošljavana kao sluge te da je ta njihova uloga kod nekih trajala do njihove punoljetnosti ili vjenčanja, a kod nekih i cijeli život. Autorica posebice promatra odnos prema moralu mladih te daje analizu odnosa između gospodara i slugu.

Rina Kralj-Brassard u članku “Između skrbi i nasilja: životni ciklusi napuštene djece u Dubrovniku (17. – 19. stoljeće)” (204-223) na temelju poslovnih knjiga dubrovačkoga državnog nahodišta daje zanimljiv prikaz rekonstrukcije životnih ciklusa napuštene djece, s posebnim osvrtom na njihovu smrtnost. Autorica navodi da je slijedom organizacije djelovanja Hospitala milosrđa životni ciklus nahoda podijeljen u više etapa: ulazak u sustav skrbi, boravak kod dojilja, povratak u nahodište, trajno udomljavanje i integracija u društvo. Dalje navodi da jedina knjiga koja je u cijelosti posvećena fenomenu napuštanja djece i europskim nahodištima jest stu-

dija Mislave Bertoše o osobnim imenima i prezimenima napuštene djece u tršćanskom nahodištu. Autorica članak zaključuje tvrdnjom da skice životnih ciklusa nahoda na temelju izvršenih sondiranja vrela ukazuju na visoku smrtnost u ranom djetinjstvu. Navodi i podatak da je najkritičnije razdoblje predstavljao trogodišnji boravak kod vanjskih dojilja, gdje je krajem 17. stoljeća smrtnim ishodom završavala skrb za više od polovice šticićenika.

U radu “La mortalità infantile nell’Adriatico nord-orientale. Spunti di ricerca per il primo Ottocento (1816-1850)” (224-238) Aleksej Kalc i Dean Krmac analiziraju dječju smrtnost u prvoj polovici 19. stoljeća s obzirom na tip naselja te demografske i gospodarsko-društvene činitelje. Autori su proučavali tri tipa naselja: jak gradski centar, urbano mjesto s municipalnim obilježjima te ruralnu sredinu. Autori su tako analizirali Trst kao trgovačko-pomorski centar koji je konstantno u društvenom, gospodarskom i demografskom uzlazu, zatim Kopar kao urbanu sredinu s jakim municipalnim obilježjima te Momjan i Materadu kao tipična ruralna naselja u unutrašnjosti Istre s izrazitim prirodnim priraštajem.

Rino Cigui u članku “Misure di profilassi in Istria nella prima metà del XIX secolo. La vaccinazione antivaiolosa della popolazione infantile durante la dominazione francese e austriaca” (239-254) piše o provođenju cijepljenja djece protiv velikih boginja na području Istre u prvoj polovici 19. stoljeća. Autor navodi da se praksa cijepljenja koja je postojala u vrijeme mletačke uprave nastavila i za vrijeme francuske te potom i austrijske uprave. Autor navodi da je za istarsko područje bio posebice značajan doktor Luigi Sacco. Cigui piše o mjerama zaštite od bolesti naglašavajući da je spoznaja o važnosti cijepljenja u prevenciji bolesti vrlo sporo prodirala među stanovništvo te da su državne vlasti u suradnji sa svećenstvom ulagale velike napore da privole stanovništvo na takav oblik prevencije bolesti.

Mislava Bertoša u radu “Djeca u istarskim reklamama na prijelazu 19. u 20. stoljeće” (255-268) iz sociosemiotičke perspektive analizira reklame objavljivane u novinama, katalogima i časopisima na talijanskom, njemačkom i hrvatskom jeziku u kojima su se pojavljivala djeca, a koji su izlazili na istarskom poluotoku, posebice u gradu Puli, od sredine osamdesetih godina 19. stoljeća do 1918. godine (*Naša sloga, Omnibus, Il gior-naletto di Pola, L'Istria, Il popolo istriano, Polaer Tagblatt*). Autorica zapaža da su djeca od početka pojave novinskih reklama bila uključena u rekla-

mni diskurs, bilo kao objekti, bilo kao subjekti reklamne komunikacije te da su obilježja reklamnog diskursa o djeci bila veoma heterogena. Analiza reklama pokazuje da je reklamni diskurs o djeci imao svoj udio u konstrukciji javnoga mnijenja i općeprihvaćenih "istina" o, s jedne strane, njezi djece, njihovim "problemima", načinima prehrane, odijevanju, ponašanju, interesima i slično, te da je pokušavao, s druge strane, obavijestiti i "podučiti" roditelje-skrbnike o najnovijim proizvodima, metodama i spoznajama o brizi za djecu.

Radom "Dječja ljetna kolonija na pulskom poluotoku Stoja (1921. – 1940.)" (269-287) Milan Radošević zatvara radove u ovom zborniku. Autor piše o problematici djece sa slabom prehranom i lošim higijenskim uvjetima, njihovom nerazvijenom imunitetu, a sve to kao posljedica loših gospodarskih uvjeta u Puli nakon završetka Prvoga svjetskog rata. Navodi podatak da su lokalne vlasti 1921. godine pokrenule dječju koloniju na pulskom poluotoku Stoja da bi se za ljetnih mjeseci pomoglo najugroženijoj, siromašnoj djeci. Prijavljivanje djece, isključivo školaraca muškoga spola u dobi od 10 do 15 godina, obavljalo se od 27. srpnja do 6. kolovoza, nakon čega je slijedio liječnički pregled. Dr. Aldo Smareglia tako je odredio da se 110-ero dječaka prihvati u koloniju, od kojih je četrdesetak bilo bez oca ili majke. U početnim godinama djelovanja ljetnoga kampa zdravstveno se stanje djece popravilo, tjelesna težina je vidno porasla, a ojačan je i imunitet. Dječja kolonija na Stoji na kraju će postati poligon za fašističku indoktrinaciju najmlađih Istrana. Na kraju rada Radošević iznosi i zanimljiv podatak da je nakon osvajanja Albanije i njezina pripajanja Italiji Mussolini nastojao ukorijeniti i u albansku djecu duh fašizma te je tako 30. lipnja 1939. u Pulu, vlakom iz Barija u koji su došle brodom iz Drača, pristiglo 75-ero mladih Albanci odjevenih u odore organizacije *Piccole Italiane*.

Radovi tiskani u zborniku obuhvaćaju široko vremensko razdoblje od srednjega vijeka do 20. stoljeća, bitno obogaćujući literaturu o pitanjima odnosa prema djeci u prošlosti. I četvrti istarski povijesni bijenale okrunjen je zbornikom radova čime su rezultati istraživanja sudionika skupa trajno učinjeni dostupnima i široj javnosti.

Predrag Bosić